

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

Nr

12686

1. Obiekt

Dawny budynek „Bazaru Polskiego”

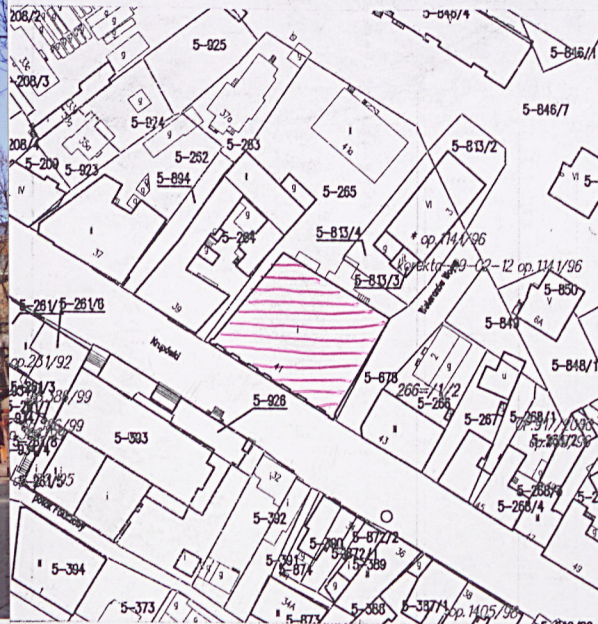
2. Czas powstania

1910–1911

3. Miejscowość

Zakopane

11. Zdjęcia, rzut, sytuacja, orientacja

4. Adres

ul. Krupówki 41

nr ewidencyjny działki 5-265/3

nr księgi wieczystej [REDACTED]

5. Przynależność administracyjna

województwo małopolskie

powiat tatrzański

gmina Miasto Zakopane

6. Poprzednie nazwy miejscowości

7. Przynależność administracyjna przed 01.01.1999

województwo nowosądeckie

gmina Miasto Zakopane

8. Właściciel i jego adres

Gmina Miasto Zakopane

34-500 ZAKOPANE

ul. Kościuszki 13

9. Użytkownik i jego adres

Powszechna Spółdzielnia Spożywców

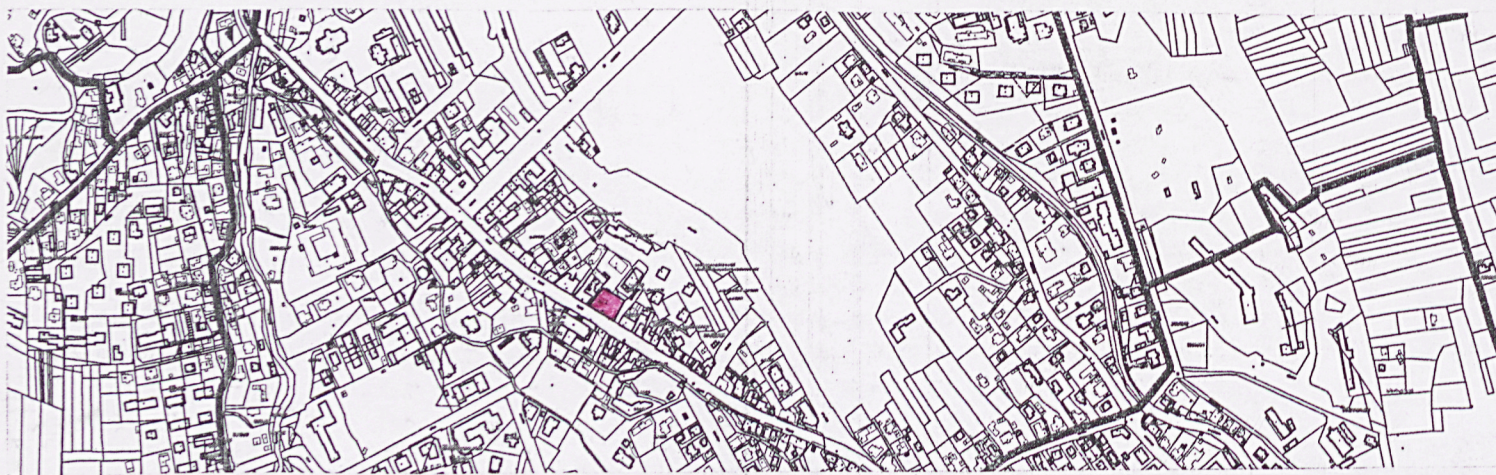
„Społem”

34-500 ZAKOPANE

ul. Krupówki 41

10. Rejestr zabytków

A-1271/M z 01.07.2011

Władysław hr. Zamoyski planował wzniesienie budynku „Spółki handlowej” od początku XX w. Świadczą o tym projekty, które zachowały się w Archiwum Zamoyskich w Bibliotece Kórnickiej. Pierwsze plany sporządził prawdopodobnie Aurelian Blcha, prawdopodobnie w pierwszej połowie 1905 r., którego podpis figuruje na jednym z zachowanych rysunków. Jeszcze w drugiej połowie 1905 r. powstała druga wersja budynku zaprojektowana przez Stanisława Nieszczyńskiego.

W tym czasie nie planowano jeszcze sali wystawowej na I piętrze. W sierpniu 1909 r. powstał kolejny projekt, a jego autorem był zakopiański architekt Eugeniusz Wesołowski, twórca m.in. gmachu poczty (1903–1904), czy Grand-Hotelu „Stamary” (1904–1905). W tym czasie w programie funkcjonalnym pojawiła się już na I piętrze sala wystawowa. Prawdopodobnie na podstawie tego projektu firma „Drzewiecki & Jeziorański” wykonała „Projekt ogrzewania parowego niskiego [!] ciśnienia domu handlowego J. W. Hr. Zamoyskiego”. Zleceniodawca najwyraźniej nie był zadowolony z dotychczasowych projektów, skoro we wrześniu 1909 r. krakowski architekt Franciszek Mączyński wykonał kolejne szkice. W końcu wg tej koncepcji powstał ostateczny projekt Mączyńskiego datowany na luty 1910 roku.

Budynek został wzniesiony w latach 1910–1911 wg projektu krakowskiego architekta Franciszka Maczynskiego. Informacje na temat budowy zachowały się w odręcznej notatce, wykonanej prawdopodobnie reka Zarządcy Dóbr Zakopiańskich Wincentego Szymborskiego.

Budynek położony jest po wschodniej stronie ul. Krupówki, w środkowej jej części, naprzeciw hotelu „Morskie Oko”. Został wzniesiony na rzucie nieregularnym zbliżonym do trapezu prostokątnego. Murowany, piętrowy, z charakterystycznym czterosпадowym dachem ściętym w górnej części, z dużymi koszowo zwieńczonymi oknami zapewniającymi doświetlenie sali wystawowej światłem dziennym.

Ściany murowane z cegły, obłożonej w dolnej części i w narożach ciosami kamiennymi. Konstrukcja dach drewniana, stropy żelbetowe, posadzki ceramiczne i parkiety. Elewacja frontowa niesymetryczna. Przy wykończeniu elewacji budynku posłużono się kamieniem, którym oblicowano dolne partie ścian oraz naroża. W formie architektonicznej znalazły się też pewne odniesienia do budownictwa podhalańskiego poprzez zastosowanie betonowych tragarzy wspierających frontowy boczny podcień, zakończonych „lisimi kitami” oraz podmurówki wykonanej z ciosów kamiennych — zastosowano interesujące doświetlenie sali wystawowej poprzez górne przeszklenie.

Budynek wyposażony w instalację elektryczną, wodno-kanalizacyjną oraz centralnego ogrzewania.

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa ok. 1100 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne Spółka handlowa i sala wystawowa	17. Użytkowanie obecne Budynek usługowo-handlowy I sala wystawowa
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja (po 1945 r.) W 1941 r. dobudowa drewnianej budki obserwacyjnej na dachu. W latach 70. XX w. na parterze urządzono pierwszy większy sklep w Zakopanem — „Delikatesy” będące w gestii PSS „Społem”. Projekt modernizacji wykonali zakopiańscy architekci Jacek Nowakowski i Zenon Remi, a dekorację wykonali nauczyciele z Państwowego Liceum Technik Plastycznych im. Antoniego Kenara — Antoni Grabowski i Władysław Pawlik.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Obecnie poszczególne zespoły elementów znajdują się w następującym stanie: <ul style="list-style-type: none"> - fundamenty – dostateczny; - ściany zewnętrzne – średni; - ściany wewnętrzne – średni; - stropy – dostateczny; - podłogi – dostateczny - więźba dachowa – dostateczny; - pokrycie dachowe – średni; - rynny, rury spustowe, obróbki blacharskie – średni - stolarka drzwiowa i okienna – średni; - instalacja elektryczna – średni; - instalacja wod.-kan. – średni. 	
		20. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie Odśłonięcie i restauracja <i>Madonny z dzieciątkiem</i> .	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

NIESZCZYŃSKI STANISŁAW: Opis budynku „Spółki handlowej” w Zakopanem. Zakopane 7 XII 1905. rps BK, sygn. 8257.

BLCHA AURELIAN: „Projekt spółki handlowej”, skala 1:200 (?). [Zakopane 1905]. Rys. tusz/kalka, Biblioteka Kórnicka (dalej BK), sygn. 8257.

NIESZCZYŃSKI STANISŁAW: Projekt budynku „Spółki handlowej” (3 rysunki: rzuty parteru oraz I i II p.), skala 1:200. Zakopane 1905. Rys. tusz/kalka, BK, sygn. 8257.

WESOŁOWSKI EUGENIUSZ: Szkic na budowę domu handlowego w Zakopanem (4 rysunki po: rzuty bankietów, parteru, I p. oraz przekrój), skala 1:200, Zakopane VIII 1909, ozalid, BK, sygn. 8257.

22. Bibliografia

B., *Spółka handlowa*. „Almanach Tatrzański”, Rocznik Tatrzaństwa 1894/95, [Lwów] 1894, s. 28-30.

DŁUGOŁĘCKA-PINWART LIDIA, PINKWART MACIEJ: *Zakopane od A do Z*. Warszawa 1994, s. 18.

MANTYKA MIECZYSLAW: *Zasługi Władysława Zamoyskiego dla Zakopanego* [w:] *Władysław Zamoyski 1853-1924*, red. Stanisław Sierpowski, Kraków-Zakopane 2003, s. 115.

MOZDZIERZ ZBIGNIEW: „*Murowanice*” w stylu *zakopiaskim* [w:] TENZE: *Gmach Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem*. Zakopane. 2005, s. 77

MOZDZIERZ ZBIGNIEW: *O powstaniu „Bazaru Polskiego” w Zakopanem* [w:] *W stulecie Bazaru Polskiego. Henryk Grohman i grafika Młodej Polski*. Zakopane 2011, s. 4-11.

PINKWART MACIEJ, DŁUGOŁĘCKA-PINKWART LIDIA: *Zakopane. Przewodnik historyczny*. Bielsko-Biała 2003, s. 59-60.

RADWAŃSKA-PARYSKA ZOFIA, PARYSKI HENRYK WITOLD: *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*. Poronin 1995, s. 1098 (hasło: *Skocznie*).

SOLEWSKI RAFAŁ: *Franciszek Mączyński (1874-1947). Krakowski architekt*. Kraków 2005.

23. Źródła ikonograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania)

MĄCZYŃSKI FRANCISZEK: Szkic „Bazaru Polskiego” (fasada, przekrój, 2 rzuty), skala 1:200. [Kraków] 12 IX 1909. Rys/kalka, BK, sygn. 8257.

MĄCZYŃSKI FRANCISZEK: *Dom Spółki Handlowej w Zakopanem*, skala 1:200, Kraków II 1910. Ozalid, BK, sygn. 8257.

Widok od strony południowej. Fot. Henryk Szabenbeck, 1911. Zbiory Archiwalne Muzeum Tatrzańskiego.

24. Uwagi różne

Obiekt ma wartość historyczną i architektoniczną

25. Opracowanie karty ewidencyjnej (data i podpis)

tekst: tekst: dr Zbigniew Moździerz, 15 XII 2011
(data i podpis)

Zbigniew Moździerz

plany, rysunki: Luiza Moździerz, 15 XII 2011
(data i podpis)

zdjęcia fotograficzne: Dawid Moździerz, 27 XI 2011
(data i podpis)

miejsce przechowywania negatywów: zbiory prywatne

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

Wkładka z cd. p. 12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu [1]

Wkładka z rysunkami [2]

Wkładka z rysunkami i fotografiami archiwalnymi [3]

Wkładka z fotografiami współczesnymi [4]

1. Miejscowość ZAKOPANE	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres Dawny budynek „Bazaru Polskiego” ul. Krupówki 41	6. Zawartość wkładki cd. p. 12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu
2. Gmina Miasto Zakopane		
3. Powiat tatrzański		
4. Województwo małopolskie		

Wincenty Szymborski zanotował: „W roku pięćsetletniej rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem rozpoczęła się budowa gmachu tego przeznaczonego na użytek polskiego handlu. Pod kierownictwem architekta Franciszka Mączyńskiego z Krakowa zarządzał robotami rządcą dóbr Zakopane Wincenty Szymborski, prowadził budwę majster Cetnarski z Rymanowa, mury stawiali przedsiębiorcy [...] i Chrobaki z [...]. Stropy żelazno-betonowe wykonali architekci Sosnowski i Zahariewicz ze Lwowa — inżynier Stoński ze Lwowa zarządzał, wykonał majster wrzeński z Poznania. Ogrzewanie Drzewiecki i Jeziorański z Warszawy, inż. Ostrowski — oświetlenie elektryczne urządził inż. dla firmy Sokalewski i Wiśniewski”.

Pierwszą wystawę w lipcu 1911 r. zorganizował Henryk Grohman. 7 lipca tegoż roku w sali „Bazaru Polskiego” pokazano ok. 100 dzieł. Pierwszą nagrodę zdobył Władysław Skoczylas. Od 1912 r. zajmowało się tym Towarzystwo „Sztuka Podhalańska”. Znaczącym sukcesem zakopiańskiego środowiska plastycznego zakończyła się wystawa obrazów i rzeźby otwarta 12 lutego 1912 roku. Eksponowali na niej swoje prace: Wojciech Brzega, Stanisław Gałek, Władysław Jarocki, Karol Kłosowski, Zbigniew Pronaszko, Jan Rykała, Władysław Skoczylas, Jan Skotnicki, Władysław Terlecki, Stanisław Ignacy Witkiewicz.

Na jednym ze szkiców wykonanych przez Franciszka Mączyńskiego we wrześniu 1909 r. w narożniku elewacji frontowej „Bazaru Polskiego” wrysowana jest Matka Boska z Dzieciątkiem. W projekcie przewidziano miejsce na fresk w centralnej części fasady nad oknami I piętra. Historia tego fresku wywołała pewne zamieszanie. Za sugestią Mączyńskiego wykonanie fresku zlecono Zbigniewowi Pronaszce, krakowskiemu artyście. W korespondencji Wincentego Szymborskiego do Franciszka Mączyńskiego z 2 września 1916 r. czytamy m.in.:

„Uprzejmie donoszę, że p. Pronaszko wykończył już powierzoną przez WPana robotę i wymalował Matkę Boską na Bazarze Polskim. Ponieważ poprzednio doszły mnie wieści, że p. Pronaszko ów fresk ma zamiar malować na sposób kubistyczny, przeto poprosiłem go o przedstawienie mi szkicu przed rozpoczęciem roboty. P. Pronaszko przedstawił mi ten szkic, który przedstawiał dość wierną kopię obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej i chociaż szkic ten z powodu zupełnie, moim zdaniem zbytecznych dodatków, jak aniołów i girland, nieszczerólnie na mnie zrobił wrażenie, to przecież zgodziłem się nań i prosiłem tylko p. Pronaszkę, aby opuścił owe niepotrzebne akcesoria. P. Pronaszko wziął się do pracy osłoniwszy się tajemniczo workami i prosił, aby w czasie roboty nikt mu nie przeszkadzał i aby wzrok profana nie oddziaływał ujemnie na wysokie napięcie artystyczne mistrza. Lojalnie dotrzymałem tych warunków.

A gdy już po zapłaceniu za pracę p. Pronaszki i rozebraniu rusztowania, po dwóch dniach, w ciągu których obraz miał być na życzenie malarza zasłonięty, aby lepiej wysechł, ujrzałem dzieło p. Pronaszki, przekonałem się, że on zadzwonił sobie ze mnie i to w nieprzyzwoity sposób, skoro nie dotrzymał danych mi przyrzeczeń. Obraz ten jest dziwactwem kubistycznym, ale nie kopią obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Nie jestem ani artystą malarzem, ani krytykiem artystycznym, posiadam jednak na tyle wiedzy artystycznej, ile potrzeba na odróżnienie rażącego głupstwa od dzieła sztuki. Nie ma bynajmniej zamiaru stawiać jakichkolwiek zarzutów, ani nowemu kierunkowi kubistycznemu w malarstwie, ani p. Pronaszce, jako wielkiemu prorokowi kubizmu, pod warunkiem, że kubistyczni mistrzowie zechcą logicznie dobierać sobie tematy do swoich obrazów i tworzyć rzeczy dla tych, którym ten nowy kierunek sztuki podoba się, albo też dla siebie samych, jeśli w takim nikczemnym zakątku jak Zakopane, nie ma ludzi doceniających genialnych twórców nowego kierunku. [...]

Czego chciał dokonać p. Pronaszko jest dla mnie zagadką. Sławy bowiem artystycznej nie przysporzy mu przechodząca obok Bazaru publiczność, która bez żadnej potrzeby i bez żadnego rezultatu będzie łamała sobie głowy, co ma ten obraz przedstawiać, czy przekrój salcesonu, czy też część wystawy Birtusa z garderobą damską, a chyba nikt nie zgadnie, aby to miała być kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Jedno tylko wiem, że p. Pronaszko wyrządził mi złośliwą przykrość. Obraz ten kazałem natychmiast zasłonić i czekam teraz na przyjazd W.Pana do Zakopanego i na orzeczenie WPana, czy obraz p. Pronaszki ma zostać, czy też należy go zabielić wapnem, aby fresk ten nieszkodliwie przechować potomności. W żadnym jednak razie ja odpowiedzialności za zostawienie fresku tego, na siebie nie biorę, zostawiając wyłączną decyzję WPanu. Na razie postaram się o fotografię obrazu”.

Wkładkę założył: (data i podpis)

15 XII 2011 *Zbigniew Pronaszko*

Wspomniana fotografia zachowała się w zbiorach Wisławy Szymborskiej, córki Wincentego Szymborskiego. Przedstawia ona *Madonnę z Dzieciątkiem*, ale podobieństwo do Matki Boskiej Częstochowskiej jest bardzo powierzchowne, bowiem we fresku Pronaszko przedstawił całą postać siedzącej Maryi z małym Jezusem. Obraz na pierwszy rzut oka sprawia wrażenie tkaniny, szokując współczesnych „abstrakcyjnością, uproszczonymi, krystalicznymi i kubizującymi kształtami, ekspresjonizmem” i podobnie jak niezrealizowany projekt ołtarza do kościoła Misjonarzy na krakowskim Kleparzu z 1911 r., fresk można uważać za zapowiedź formizmu. Łatwo też zrozumieć, dlaczego rówieśnik Pronaszki, Stanisław Ignacy Witkiewicz, powiedział o nim, że jest to „klasyczny przykład malującego rzeźbiarza”.

W latach międzywojennych wystawiali tu swe prace najwybitniejsi polscy artyści, m. in. Axentowicz, Dunikowski, Malczewski, S. I. Witkiewicz i inni.

O dziejach budynku w okresie okupacji pisał Henryk Jost: „Władze miejskie Zakopanego mieściły się w budynku „Bazaru Polskiego” [...] Był to „Rathaus” – ratusz. Tablicę z dużym napisem „Rathaus” umieszczono na froncie budynku, przy głównym wejściu od Krupówek. [...]

Na parterze budynku idąc od dołu Krupówek – w pomieszczeniu dawnego sklepu galanterijno-odzieżowego Stanisława Birtusa, zaś później magazynu tekstylnego firmy Zajączek i Lankosz – mieściło się biuro meldunkowe (Meldeamt). Na antresoli tego lokalu urzędował kierownik tegoż biura i jego zastępca. Idąc dalej w górę, w miejscu, w którym istniał dawniej sklep zegarmistrzowsko-jubilerski Batki (Świgosta) działała kasa miejska i likwidatura. Potem było wejście główne, prowadzące również na I piętro budynku, wreszcie wydział żywnościowy i gospodarczy (Abteilung Ernaehrung und Landwirtschaft oraz Wirtschaftsabteilung). Należały one dawniej do dużego sklepu spożywczego „Bazar Polski” Szczepana Witka, mającego własną doskonałą palarnię kawy. Na I piętrze, od Krupówek był gabinet kierownika finansów Józefa Bujaka, gabinet inspektora Czapa z pokojem jego sekretariatu oraz – za rozległym holem – sekretariat i duży narożny gabinet komisarza miasta. Przy dzisiejszej ulicy Weteranów Wojny, która wówczas nie istniała, mieścił się sekretariat, a następnie gabinet oberinspektora Papenhoffa, później zaś Vossa. Dalej, ku wschodowi, ulokowano biura wydziału ogólnego, administracyjno-personalnego (Allgemeine und Personalabteilung) oraz maleńkie pomieszczenie radiowęzła, „szczekaczki”, obsługującego głośniki uliczne. Od podwórka znajdowały się: kancelaria ogólna, dziennik podawczy, wydział oświaty oraz rachuba personalna. Za boczną klatką schodową, od północnego zachodu istniały biura wydziału budżetu i finansów. Była to duża sala, w której urzędowało kilkanaście osób”.

W latach okupacji budynek, a właściwie jego dach został oszepecony. Otóż wg Henryka Josta: „W roku 1941, zakopiańska Miejska Zawodowa Straż Pożarna, z nakazu władz niemieckich, wystawiła na dachu „ratusza” (obecnie dom handlowy „Delikatesy”), drewnianą budkę obserwacyjną, istniejącą do dziś. Budkę tę umieszczono na najwyższej części dachu budynku, nad salą wystawową. Była wykonana ze względów „luftschutzowych” – obrony przeciwlotniczej”.

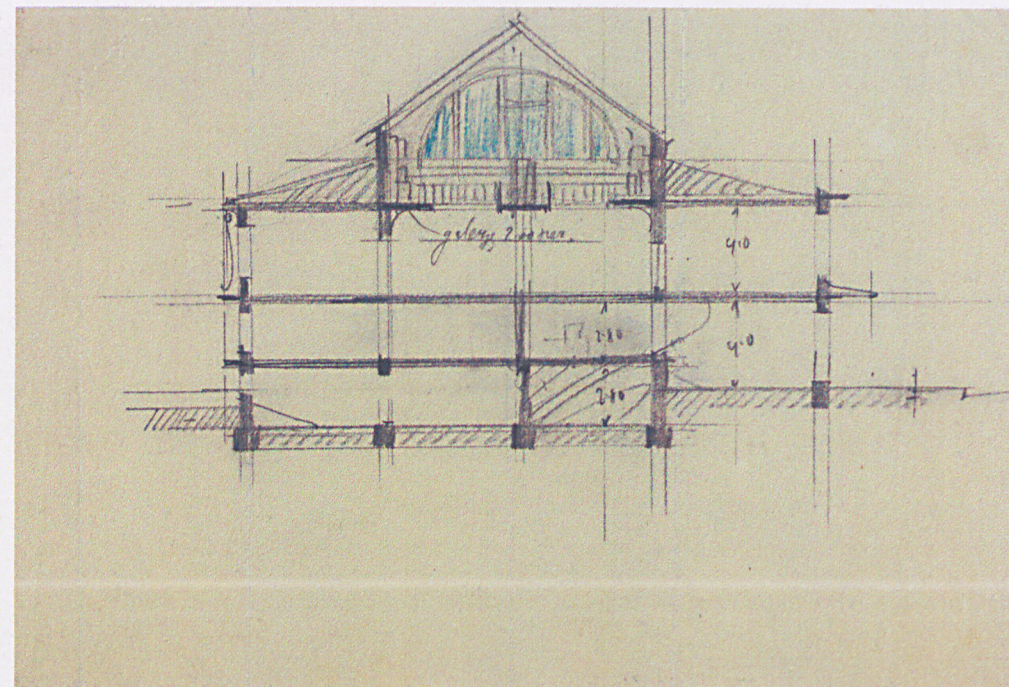
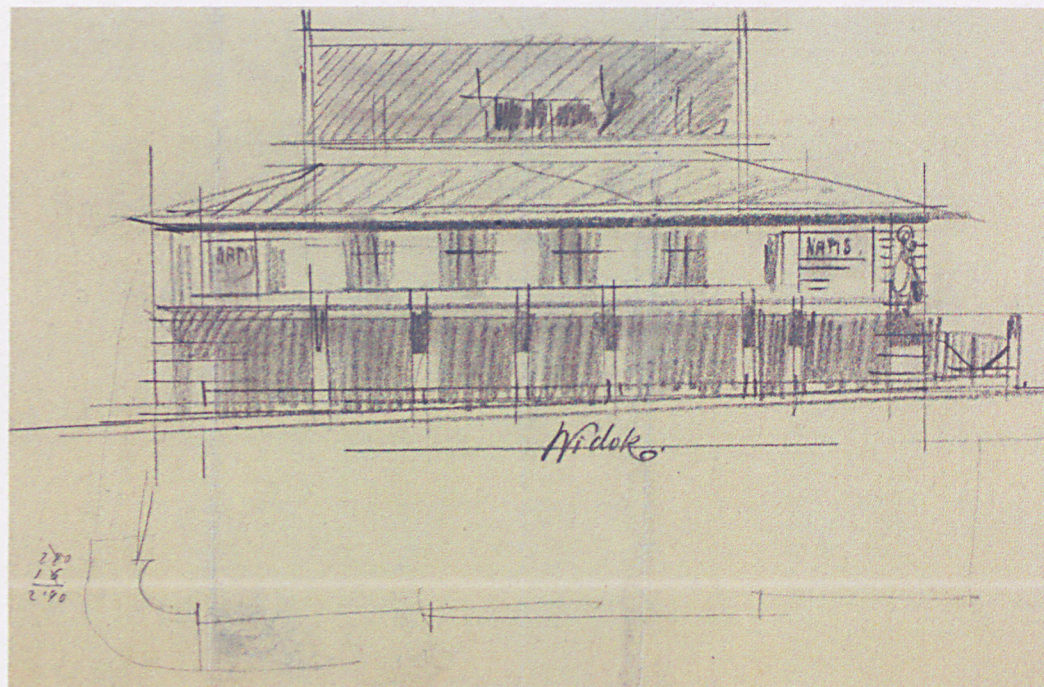
Działalność wystawiennicza kontynuowana była w okresie międzywojennym oraz powojennym. Od 1951 r. sala była w gestii Biura Wystaw Artystycznych, które od tego czasu prezentowało twórczość plastyczną artystów z całej Polski, m.in.: Henryka Burzca, Barbary Gawdzik Brzozowskiej, Marty Gąsienicy Szostak, Tadeusza Kantora, Antoniego Kenara, Jerzego Dudy-Gracza, Władysława Hasióra, Piotra Potworowskiego, Jerzego Jędrysiaka, Urszuli Kołaczekowskiej, Stanisława Kuskowskiego, Ryszarda Otręby, Andrzeja Pietscha, Stanisława Rodzińskiego i Arkadiusza Walocha. Wydarzeniem na skalę ogólnopolską stały się zorganizowane Salony Lutowe i Marcowe (1958). Były to jedne z pierwszych w ówczesnej stalinowskiej rzeczywistości plastycznej pokazy sztuki awangardowej. Natomiast od 1977 roku BWA we współdziałaniu ze Stowarzyszeniem Polskich Artystów Muzyków, z Towarzystwem Muzycznym im. K. Szymanowskiego, Towarzystwem Edukacji Artystycznej, a także z Zakopiańską Akademią Sztuki, zorganizowało koncerty kameralne muzyki poważnej, cieszące się dużym powodzeniem u miłośników muzyki.

W latach powojennych, oprócz sali wystawowej, w budynku mieściły się biura różnych instytucji, m.in. do 1970 r. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej. W latach 70. XX w. na parterze urządzono pierwszy większy sklep w Zakopanem — „Delikatesy” będące w gestii PSS „Społem”. Projekt modernizacji wykonali zakopiańscy architekci Jacek Nowakowski i Zenon Remi, a dekorację wykonali nauczyciele z Państwowego Liceum Technik Plastycznych im. Antoniego Kenara — Antoni Grabowski i Władysław Pawlik.

1 stycznia 2001 roku władze Zakopanego przejęły dawne pomieszczenia BWA i przekształciły je w Miejską Galerię Sztuki im. Władysława hr. Zamoyskiego.

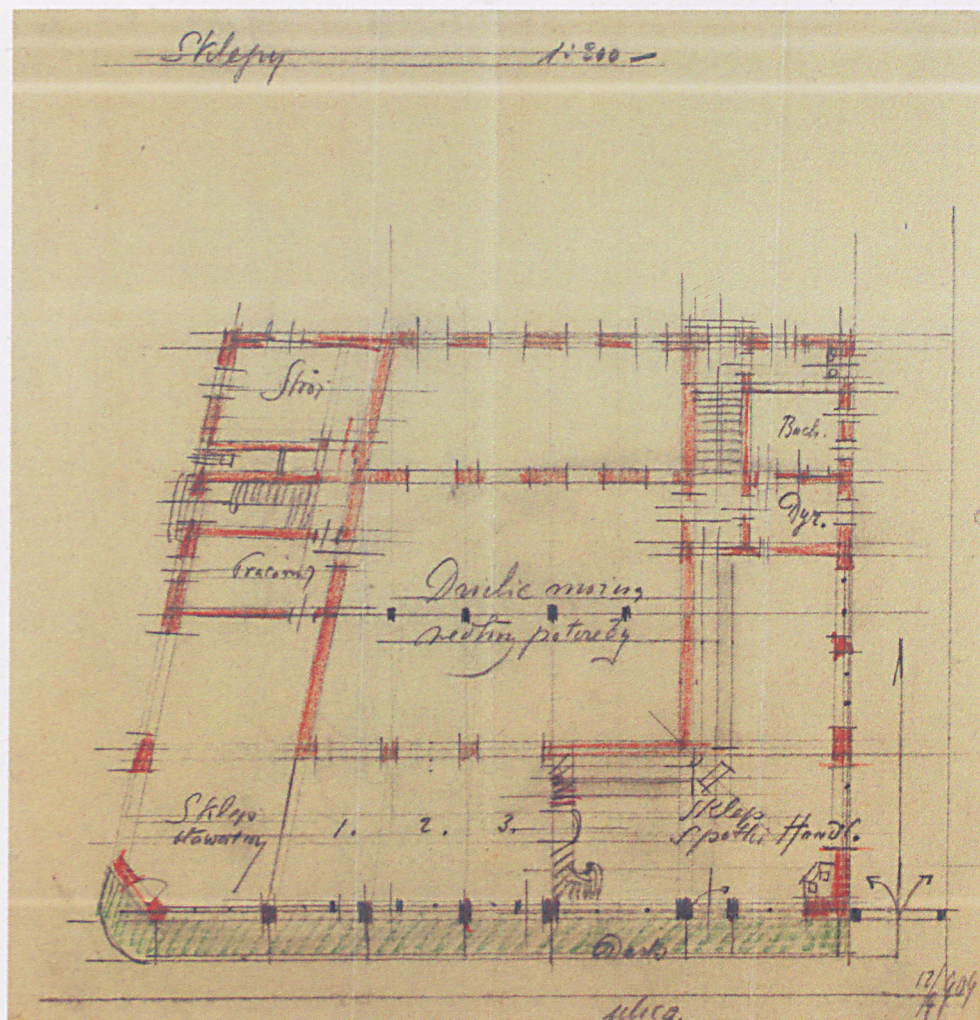
Mimo przypisywania budynku przez niektórych autorów do stylu zakopiańskiego w żadnej mierze nie można się z taką kwalifikacją zgodzić, mimo że faktycznie pewna próba nawiązania miała miejsce w postaci zastosowania wyprofilowanych żelbetowych tragarzy wspierających podcień od strony ulicy i krótkich fragmentach elewacji bocznych. Najprościej styl tej półmodernistycznej budowli można by nazwać roboczo, coraz częściej dziś używanym terminem, „architektura około 1910”, będąca załączkiem rodzącego się modernizmu i architektury organicznej, z wyraźnymi jeszcze cechami odchodzącego historyzmu i tradycjonalizmu.

1. Miejscowość ZAKOPANE	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres Dawny budynek „Bazaru Polskiego” ul. Krupówki 41	6. Zawartość wkładki Rysunki
2. Gmina Miasto Zakopane		
3. Powiat tatrzański		
4. Województwo małopolskie		

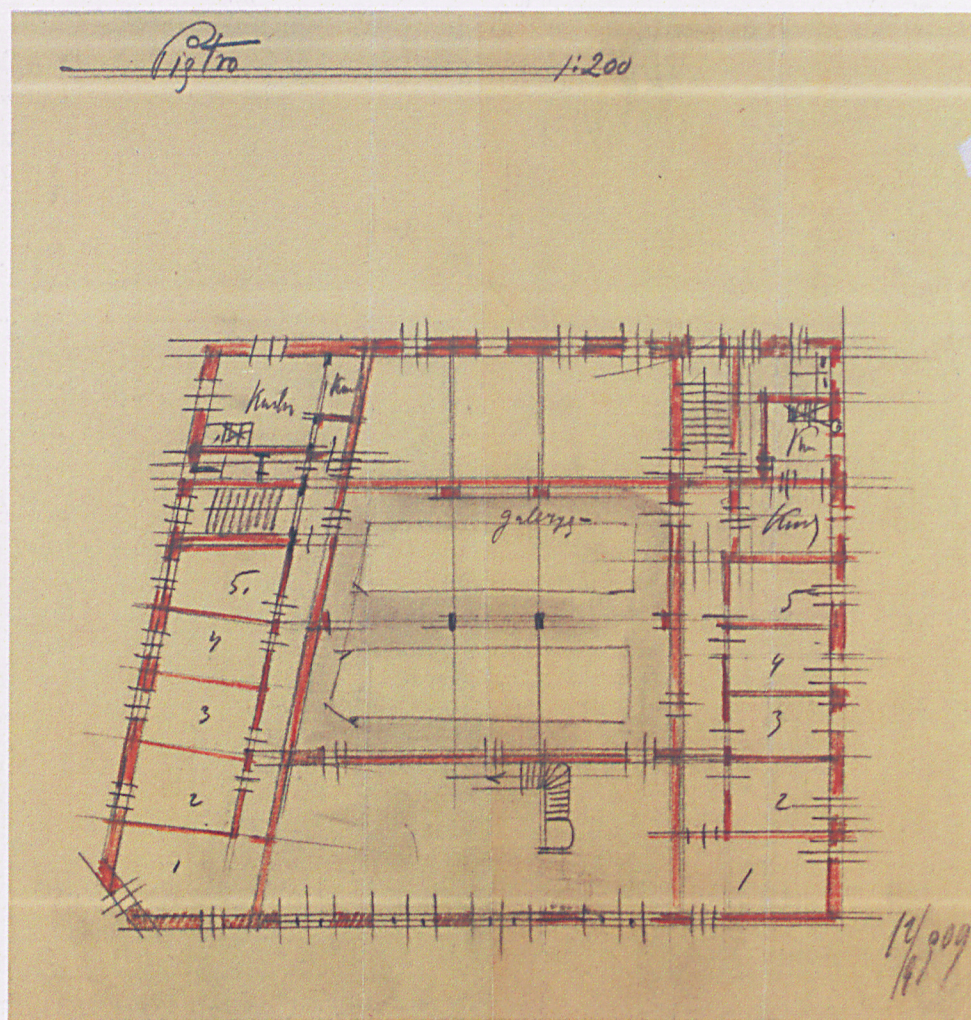
Sklepny

1:200

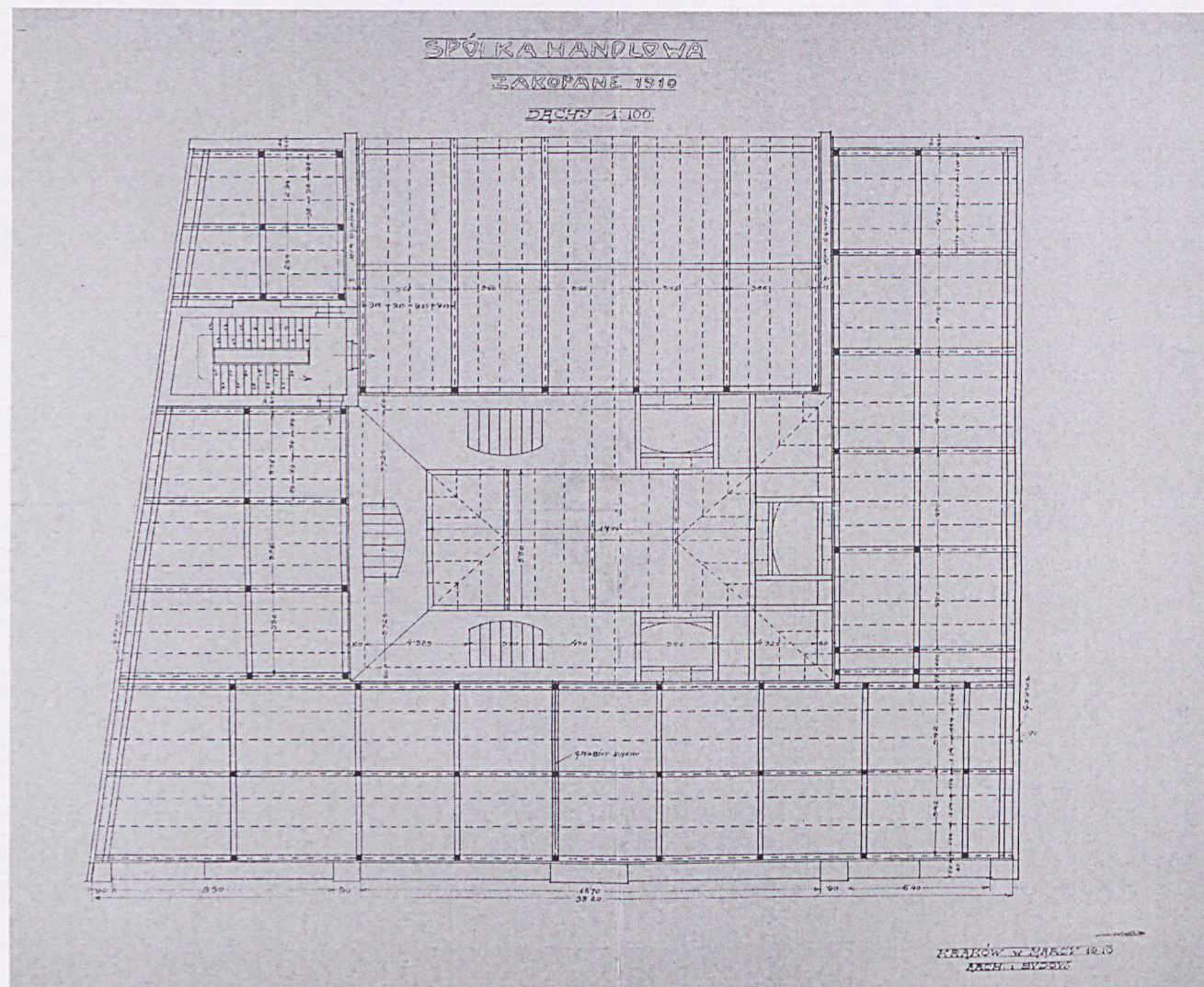

Pigro

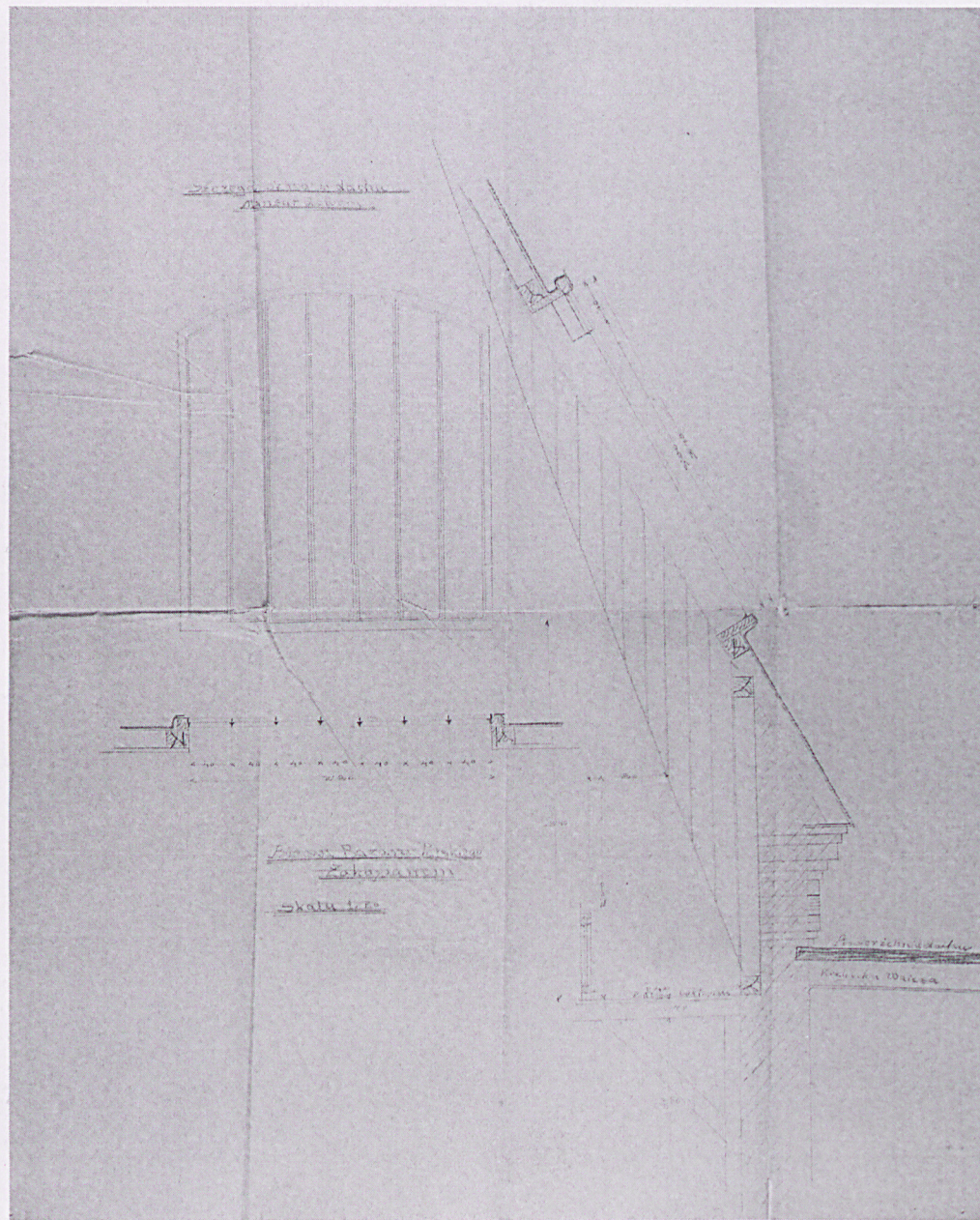
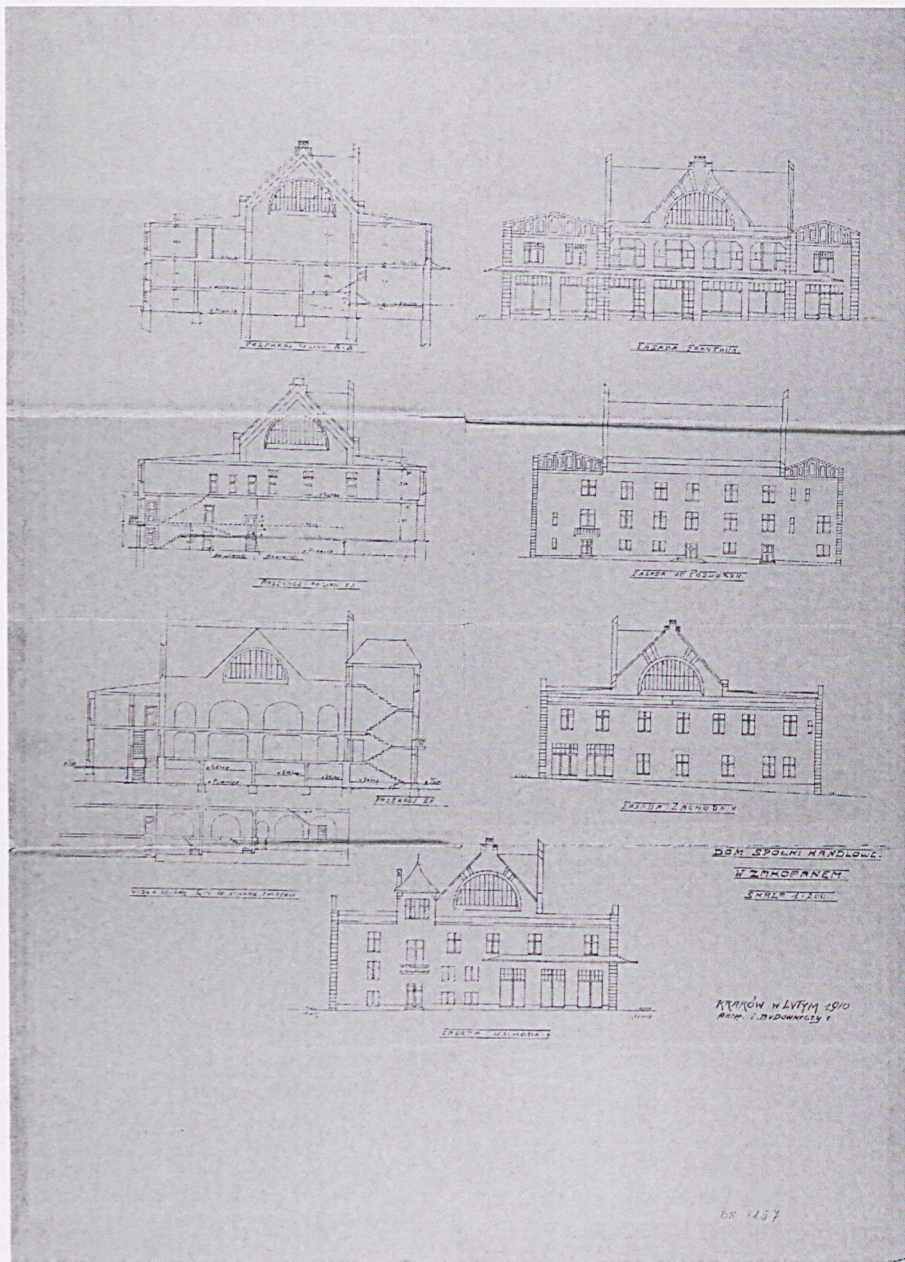
1:200

1. Miejscowość ZAKOPANE	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres Dawny budynek „Bazaru Polskiego” ul. Krupówki 41	6. Zawartość wkładki Rysunki
2. Gmina Miasto Zakopane		
3. Powiat tatrzański		
4. Województwo małopolskie		

Wkładkę założył: (data i podpis)
15 XII 2011 *Dariusz Miodnicki*

1. Miejscowość ZAKOPANE	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres Dawny budynek „Bazaru Polskiego” ul. Krupówki 41	6. Zawartość wkładki Fotografie
2. Gmina Miasto Zakopane		
3. Powiat tatrzański		
4. Województwo małopolskie		

Krynówki

ZAKOPANE. Wesela Góralskie.

